

НАЦИОНАЛЬНАЯ АКАДЕМИЯ НАУК БЕЛАРУСИ
ЦЕНТР ИССЛЕДОВАНИЙ БЕЛОРУССКОЙ КУЛЬТУРЫ,
ЯЗЫКА И ЛИТЕРАТУРЫ
ИНСТИТУТ ЯЗЫКОЗНАНИЯ ИМЕНИ ЯКУБА КОЛАСА

СЛОВО И СЛОВАРЬ

VOCABULUM

ET VOCABULARIUM

Сборник научных материалов

МИНСК
ИЗДАТЕЛЬСТВО «ЧЕТЫРЕ ЧЕТВЕРТИ»
2017

L. M. Marchuk, O. I. Popkova

DICTIONARY OF GRADATIONAL VOCABULARY
OF THE UKRAINIAN LANGUAGE:
THEORETICAL AND PRACTICAL ASPECTS

Vocabulary of a national language fixes and transmits the specific features of ethno-cultural norms from generation to generation, assuring the inheritance and firmness of ethnic mentality. In our dictionary, the basic and secondary lexical units, which form the gradational picture of the Ukrainian's world, are given, since lexical (together with the grammatical ones) means create the gradational network, which has individual presence both in every style of the language and in an individual language space. The sema principle became the basic one for specification.

Keywords: gradation, sema analysis, linguocultural aspect, gradation picture of the world.

УДК 811.161.2`37(038)

Т. Ф. Осіпова

**ЛЕКСИКОГРАФІЯ НЕВЕРБАЛІКИ:
УЗАГАЛЬНЕННЯ ДОСВІДУ І ПЕРСПЕКТИВИ**

В статті здійснена спроба обобщення опыта лексикографического описания невербальных средств коммуникации. Определены основные направления паралингвистических исследований в Украине, очерчены возможности развития невербальной лексикографии в аспекте прагматически ориентированной лингвистики.

Ключевые слова: лексикографическое описание невербалики, паралингвистика, невербальная лексикография, прагматически ориентированная лингвистика.

Обмін культурним і соціальним досвідом у сучасному світі здійснюється як засобами безпосередніх контактів, так і різноманітними комунікаційними каналами. Соціологи зазначають, що успіх мобільних засобів зв'язку зумовлений передусім «пришестям інтровертів», які більшою мірою «окупували чати в Інтернеті», де вони можуть «сяяти», не показуючи себе, не видаючи своєї істинної сутності [1, с. 128]. Традиційно вважають, що лише близько 7–10 % усього обсягу інформації належать вербальним засобам комунікації на користь невербальним. Отже, як виявляється, глобалізація специфічно впливає на соціальну природу людини загалом і на комунікативну компетенцію зокрема. Натомість міграційні процеси (трудова, ділова, освітня) актуалізують сферу невербального знання як такого, що сприяє встановленню контактів, успіху комунікації загалом.

Науковий інтерес до засобів невербальної комунікації, викликаний насамперед умовами зародження світової інтеграції, що почалася із сер. ХХ ст., переконливо продемонстрований у працях Р. Бердвістла, Е. Бенвеніста, А. Мейєрабіана, А. Піза, А. Реформатського, Дж. Трейгера, Р. Харісона, А. Хілла та ін. На сьогодні спостерігаємо формування наукових шкіл з паралингвистики (А. Акішина, І. Горелов, С. Григор'єва, Н. Григор'єв, Г. Колшанський, Г. Крейдлін, В. Лабунська, Т. Ніколаєва, О. Петрова, Т. Черданцева та ін.). «Виникнувши на основі семіотичних досліджень, [паралингвистика] вивчає питання, пов'язані з ширшою сферою суспільно-культурної поведінки, ніж з власне лінгвальними проблемами» або власне комунікативними [2, с. 13].

В Україні сучасні паралінгвальні дослідження (Ю. Герасимчук, О. Гніздечко, Г. Демиденко, Л. Корнева, Т. Космеда, Н. Коловоротна, М. Крижановська, Т. Музичук, Т. Осіпова, Л. Петровська, І. Попик, Л. Самойлович, І. Скрипник, Л. Солощук, О. Стародубцева, Н. Стрілець, З. Чанишева та ін.) мають дещо спорадичний характер і зорієнтовані в площину дискурсології як «міждисциплінарної сфери знань, що міститься на перетині лінгвістики, соціології, психології, етнографії, семіотичного напрямку літературознавства, стилістики і філософії» [3, с. 9]. Наявний теоретично-описовий доробок потребує певних узагальнень, систематизації й кодифікації, а також лексикографічної фіксації.

Мета цієї наукової розвідки – узагальнити досвід невербальної лексикографії й окреслити перспективи її розвитку в аспекті прагматично зорієнтованої лінгвістики.

Світовий досвід невербального словникарства передусім спрямований на практику використання жестів у повсякденному житті й опанування рідної та іноземної мов. Серед питомих напрацювань відомі такі: словник жестів Америки і Колумбії¹, опис американських кінем², зіставний словник американських та арабських кінем³, словники арабських⁴ та бразильських жестів⁵, словники африканських (кенійських і камерунських) жестів⁶, описи жестів івриту⁷ та ідиш⁸, словники голландських⁹ та іспанських¹⁰ жестів, словники та описи італійських¹¹, каталонських¹² та німецьких¹³ жестів, описи іранських¹⁴, французьких¹⁵ та японських жестів¹⁶, жестів

¹ Saits, R. L. & Cervenka, E. J. *Handbooktures: Colombia and the United States (Approaches to Semiotics)*. Hague: Mouton, 1972.

² Johnson, H. G., Ekman, P., Fritzen, W. V. *Communicative body movements: American emblems*. *Semiotict* No. 4, 1975, 335–353.

³ Safadi, M., Valentine, C. *Emblematic gestures among Hebrew speakers in Israel*. *International journal of intercultural relations*, 12, 1988, 327–361.

⁴ Barakat, R. *Arabic gestures* // *Journal of popular culture*, 6, № 4, 1973, 749–893.

⁵ Rector, M. *Emblems in Brazilian culture* // P. Bouissac, M. Herzfeld & R. Posner (eds.). *Iconicity: Essays on the nature of culture*. *Festschrift for Thomas A. Sebeok on his 6-m birthday*. Tubingen: Stauffenburg Verlag, 1986, 447–462; Rector, M., Trinta, A. R. *Comunicação não-verbal: Agestualidade Brasileira*. Petropolis, Rio de Janeiro: Editora Vozes, 1985.

⁶ Creider, C. A. *Toward a description of East African ges Sign language studies*, 14, 1977, 1–20; Sorin-Barreteau, L. *Gestes narratifs et langage gestuelchez les Mofu (North Cameron)*. *Cahiers de litterature orale*, 11, 1982, 37–93.

⁷ Safadi, M., Valentine, C. *Emblematic gesturesamong Hebrew speakers in Israel*. *International journal of intercultural relations*, 12, 1988, 327–361.

⁸ Broide, N. *Israeli emblems – Israeli communication ui Emblems repertoire of “Sabras” of East European Descents*. MA di: tation. Tel Aviv: Tel Aviv Univ., 1977.

⁹ Andrea, P., de Boer, H. P. *Niew Nederlands Gebarenboekje*. Amsterdam: Manteau, 1982.

¹⁰ Green, J. R. *A gesture inventory for the teaching of Spai Philadelphia, PA: Chilton Books, 1968; Coll, J., Gelabert, M. J. & Martinelli, E. Diccionar: gestos con sus giros mas usuales*. Madrid: Edelsa, 1990.

¹¹ Kendon, A. *Some recent work from Italy on quotable ges (“emblems”)*. *Journal of linguistic anthropology*, 2, No. 1, 1992, 72–91; Poggi, I., Zomparelli, M. *Lessico e grammatica neigesti e nelle parole / Poggi (ed.) Le parole nella testa. Guida a un’educazione linguistica cognitivista*. Bologna: Societa editrice II Mulino, 1987, 291–327; Poggi, I. *Italian gestionario. Lexical gestures of Italian hearing people*, 1998 (рукопис); Ricci-Bitti, P. E. *Communication by gesture in South and North Italian*. *Italian journal of psychology*, 3, 1976, 117–126; Ricci-Bitti, P. E. *Facial and manual components of Italian Symbolic gestures* // F. Poyatos (ed.). *Advances in nonverbal communication: Sociocultural, clinical, esthetic and literary perspectives*. Amsterdam / Philadelphia: John Benjamins Publishing Company. 1992, 187–196.

¹² Payrato, L. *A pragmatic view on autonomous gestures: A first repertoire of Catalan emblems*. *Journal of pragmatics*, 20, 1993, 193–216.

¹³ Kirch, M. S. *Deutsche Gebardensprache*. Haml Baske, 1987; Posner, R., Kruger, R., Noll, T. & Serenari, M. *The Berlin Dictionary of everyday gestures // The semantics and pragmatics of everyday gestures*. Berlin, Research center for semiotics of the Technical University, 1998 (тези доповіді).

¹⁴ Sparhawk, C. M. *Contrastive-identificational features of Persian gesture*. *Semiotica*, 24, 1981, No. 1, 1981, 49–86.

¹⁵ Wylie, L. *Beaux gestes: A guide to French body 1* Cambridge, MA: TheUndergraduate Press, 1977; Calbris, G., Montredon, J. *Des gestes elmots pour le dire*. Paris: Cle International, 1986; Calbris, G. *The semiotics of French gestures*. Bloomin Indiana University Press, 1990.

¹⁶ Johnson, S. *Japanese nonverbal communication*. Ro1 MA: Newbury House, 1985; Taylor, H. M. *Japanese kinesics*. *Journal of the Assoi teachers of Japanese*, 9, 1974, 65–72; Lebra, T. S. *Japanese patterns of behavior*. Honolulu: West Center of the Univ. Press of Hawaii, 1976.

негритянської частини населення США¹ та жестів, поширених на Заході цієї країни², між-культурний словник жестів³ тощо.

Фахівці зазначають певну недосконалість цих видань через невизначеність та неоднозначність мови опису, відсутність семантичних дефініцій або наявність некоректних формулювань правил використання невербальних одиниць, недостатньої інформативної насиченості словників, що не дає цілісного уявлення про національну «мову тіла»; дослідники наголошують і на відсутності узгодження невербального й вербального описів [4, с. 11].

Слов'янський лексикографічний досвід у цьому напрямку презентує словник «Жесты и мимика в русской речи» А. Акішиної та ін. (1991) [5]. Словник містить близько 200 словникових статей, два *Показчики* – алфавітний та за значеннями. Змістову основу словника становить лексичний корпус російської літературної мови, що репрезентує невербальні параметри, зокрема мімічні й жестові рухи (напр., *переминаться с ноги на ногу, разводиться руками, подбочениться*), опис яких зафіксований у творах художньої літератури.

Словникові статті мають прозору структуру, систему умовних позначок. *Заголовкова частина* складається з основного та додаткового варіантів на позначення певного жесту в писемному мовленні, репрезентуючи граматичну варіативність (напр., *УКАЗЫВАТЬ / указать, показать / показывать ВЗГЛЯДОМ на кого, на что*); *опис жесту* – словесний, супроводжується графічною ілюстрацією; *тлумачення значень жесту* подано за ситуативними та стилістичними характеристиками, у разі багатозначності кожне з них нумерується; зазначено ступені *словесного супроводу жесту* (напр., *может вживаться самостоятельно или в составе фразы; самостоятельно не вживается; вживается с целью усиления выслову*); *прикладями* є цитати з художніх творів, усного мовлення або речення, змодельовані авторами словника.

Цінний компонент статті – наведена *фразеологічна одиниця*, семантичну основу якої складає зазначений жест (напр., *Ходит, стоят фертот* [5, с. 106]). Однак, зважаючи на некомпетентність адресата-користувача, адже словник «призначено передусім для тих, хто вивчає й викладає російську мову як іноземну» [5, с. 3], доречним було б подати тлумачення ФО замість відсилки до фразеологічного словника, адже в такому разі ФО слід подати відповідно до лексикографічної форми, порівн.: *Фертот стоят*⁴; *Фертот стоят (смотреть, глядет* и т. п.)⁵, що суттєво полегшить пошук споживача інформації.

У міжмовному середовищі національно марковані невербальні компоненти спілкування можуть викликати труднощі сприйняття й навіть непорозуміння. Ураховуючи це, фахівці намагаються описувати комунікативні ситуації комплексно. Наприклад, у німецько-російському комунікативному словнику М. Д. Городникової та Д. О. Добровольського (1998) [6] запропоновано відомості про використання жестів і міміки відповідно до узагальнених ситуацій мовлення (комунікативних жанрів) – згоди, відмови, вимоги, поради тощо. *Довідкова частина* узагальнено-вірогіднісного змісту подається на початку підрозділу, що репрезентує певний мовленнєвий жанр, і не проектується на конкретні ситуації мовлення, подані далі, порівн.: **ЗГОДА. ВІРОГІДНІ ЖЕСТИ Й МІМІКА.** *Згода, схвалення, загальна позитивна реакція може виявлятися кивком, посмішкою, аплодисментами, дружніми поплескуваннями плеча (як елемент іронії, жарту). Використовуються також: 1) рукоштовкування, що підтверджує досягнену домовленість; 2) відсутній у російському мовленні жест на позначення високої оцінки, найвищу якість чогось – великий і середній палець утворюють кільце; мізи-*

¹ Johnson, K. Black kinesics: Some non-verbal communication patterns in the Black culture. The Florida foreign language report, 1971, 17–20.

² Johnson, H. G. American communicative gestures: emblem repertoire of middle-class males in the western United St. Ph. D. dissertation. Univ. of California, San Francisco, 1972.

³ Bauml, V. J., Bauml, F. H. A dictionary of gestures. Metuchen, N. J.: Scarecrow Press, 1975.

⁴ Ожегов С. И. Толковый словарь русского языка / С. И. Ожегов; под ред. проф. Л. И. Скворцова. – 28-е изд., перераб. – М. : ООО «Издательство «Мир и Образование»; ООО «Издательство Оникс», 2012. – 1376 с.

⁵ Универсальный фразеологический словарь русского языка / под ред. Т. Волковой. – Москва : Вече, 2000. – 464 с.

нець, безіменний та вказівний пальці зібрані разом та витягнуті вгору. Жест виконується на рівні голови та корпусу (пер. з рос. авторський – Т. О.) [6, с. 30]. Однак автори словника не беруться прописувати функціонування невербальних засобів у поданих далі вербальних ситуаціях, мотивуючи це розбіжностями в стилістиці, порівн.: «переважно російський відповідник нееквівалентний німецькому ситуативному висловленню за стилістичним забарвленням, зокрема й за особливостями вжитку» (пер. з рос. авторський – Т. О.) [6, с. 7]. Отже, коментарі щодо застосування невербаліки не задіяні в тлумаченні комунікативної ситуації, що дає змогу стверджувати факт їхнього непродуктивного використання, хоч за умови запропонованого формату словник може набути значної вартості.

До перших практик лексикографічного опису жестів, в основі якого принципи інтегральної інтерпретації, належить «Словарь языка русских жестов» Н. Григор'єва, С. Григор'євої, Г. Крейдліна (2001) [4]. Методологія Словника ґрунтується на теоретичних розробках та практичних напрацюваннях у сфері семантики та системної лексикографії початку ХХ ст. (Ю. Апресян, А. Богуславський, А. Вежбицька, А. Жолковський, І. Мельчук та ін.), а методика враховує лексикографічний досвід попередників, теоретичний доробок з невербальної семіотики, зокрема дослідження Р. Бірдвістела, П. Екмана, Д. Ефрона, Ж. Кальбриса, А. Кендона, М. Кнаппа, П. Коллета, І. Поджи, Р. Познера, Ф. Пойатоса та ін. Словник містить близько 100 жестових лексем різних типів (59 вокабул), що можуть бути використані в будь-якому жанрі або стилі мовлення і репрезентують групу найбільш поширених російських побутових жестів.

Словник укладено згідно з принципами та положеннями прагматично зорієнтованої лінгвістики, зокрема: а) розпізнавані та стабільні форми жестової поведінки мають не лише власну семантику, але й стандартні контексти вжитку; б) жест як знак має позначальне (смысл), позначувальне (форму), синтактику й прагматику; в) невербальні знаки кодуються так само, як і мовні – можуть позначати імена, дії тощо; г) жести – це знаки переважно символічні, тому значення більшості з них абстрактні та конвенційні; д) значення жесту відмінне від його соціальної й комунікативної функції та від умов його текстового вживання; е) семантична природа жесту розкривається за умови зіставлення з семантично близькими жєстами та з вербальними, зокрема фразеологічними мовними еквівалентами (пер. з рос. авторський – Т. О.) [4, с. 13].

Словникові статті подані у вигляді лексикографічних портретів, що репрезентують семантичні, стилістичні, прагматичні, композитні особливості жестів російської лінгвокультури, зокрема стаття містить такі довідкові зони, як *фізичний опис* (поза, складники кінеми, умови розміщення), *тлумачення* (абстрагована формула), *умови використання* (комунікативно-психологічний контекст), *однослівна характеристика* (тип мовленнєвого жанру), *жестові аналоги* (кінеми, близькі за прагматичними смислами), *мовленнєві аналоги* (формули-відповідники), *інші номінації* (синонімічні назви на позначення жесту), *ілюстрації* (текстові приклади з художнього або публіцистичного дискурсу, де омовлюється зазначений жест, репрезентуючи контекстуальні відтінки).

Зважаючи на ґрунтовні концептуальні компетентності словника, відзначимо, однак, певну непропорційність теоретичного і практичного матеріалу. Надмірність прикладів в ілюстративній частині видається дещо невинправданою, і хоча в Передмові автори намагаються мотивувати цей хід, він усе ж потребує певного доопрацювання, оскільки приклади практично дублюються, а відтінкові значення, які має «вловити» користувач, необхідно було б прокоментувати.

Звернемо увагу й на одну з останніх лексикографічних праць французького психолога Жозефа Мессинжера (2015) [1]. Стилїстика *словникової статті* вирізняється оригінальністю. Живе мовлення цього видання, виклад авторських вражень і міркувань, репрезентація сучасних тенденцій щодо оформлення інформації для її належного сприйняття, яскраві *приклади*, виразні *графічні малюнки* – усе це викликає зацікавлення й розширює коло користувачів.

Психологічні спостереження, зафіксовані в трактуванні деяких рухів і жестів, певним чином доповнюють попередню інформацію, подану в інших словниках, порівн.: «Коли ваша подруга репрезентує позу **руки в боки**... Повернуті вперед пальці засвідчують її потребу в самотвердженні, вона намагається акцентувати увагу на собі – тих чи тих її привабливих частинах тіла. Вона трішки грає на публіку» (пер. з рос. авторський – Т. О.) [1, с. 508]. Отже, автор інтерпретує довідковий матеріал, використовуючи науково-популярний стиль, що робить його словник доступним і зрозумілим пересічному читачеві. Словник оформлено в алфавітному порядку. Репрезентовані як власне жести, так і психоповедінкові характеристики людини. Відповідно до змісту укладено *Показчик*, що дає змогу краще орієнтуватися в словнику: віднайти жести, пов'язані з певною частиною тіла, або «локалізувати вияв будь-якого душевного стану, властивості характеру або особливості психології (наприклад, брехня, зацікавленість, самоконтроль або прагнення викликати поваги до себе з боку інших людей)» (пер. з рос. авторський – Т. О.) [1, с. 8]. Вочевидь, енциклопедичні знання з невербальної комунікації, уміщені в проаналізованому виданні Ж. Мессинжера, можуть стати основою для інших сучасних словників невербаліки.

В Україні, на жаль, на сьогодні немає словників, що ілюстрували б національно-культурну специфіку невербальної комунікації, хоч є певні фрагментарні розробки. В українських словниках лінгвістичних термінів поняття невербальної комунікації має широке окреслення, до якого залучають не лише парамову жестів і міміки, але й інші засоби взаємодії людини з довкіллям за допомогою органів чуття без участі мови [7, с. 412], що продуктивно реалізується в контексті психологічних, комунікативних та дискурсивних практикумів. Отже, сучасний словник повинен відображати комплекс невербальних параметрів.

Актуальними є дослідження процесів вербалізації невербаліки в аспектах молодих наукових дисциплін – лінгвокультурології¹, лінгвоперсонології² гендерології³, комунікативістики⁴. Такий практичний доробок сприяв би видовому урізноманітненню невербальної лексикографії у вигляді фразеологічних, лінгвокультурологічних, індивідуально-стильових, гендерних словників з невербаліки, комунікативних словників активного типу тощо.

Разом з тим, метамова невербальної комунікації постійно оновлюється, надаючи можливість здійснювати «а) практичне вивчення та теоретичне осмислення найважливіших механізмів взаємодії невербальних підсистем між собою та з природною мовою, б) опис нетривіальні ситуації невербального спілкування людей та пов'язані з ними явища» (пер. з рос. авторський – Т. О.) [8, с. 6], що на сьогодні потребує певних узагальнень та систематизації, тому прислужився б сучасний термінологічний словник невербальної комунікації.

Таким чином, невербальна лексикографія має широкі перспективи: потрібні напрацювання, спроектовані на розширення й поглиблення її теорії і практики. Виникла необхідність сфокусувати зусилля українських лінгвістів на створення низки словників для репрезентації української невербаліки, з урахуванням її національної специфіки.

¹ Демиденко Г. Паралінгвальні фразеологізми в українській етнокультурі: моногр. / Г. Демиденко. – Кривий Ріг: НПП АСТЕРІКС, 2014. – 175 с.

² Степан Руданський: феномен моделювання “живого” мовлення українців / Т. А. Космеда, Т. Ф. Осіпова, Н. В. Піддубна; за наук. ред. проф. Т. А. Космеди. – Харків-Познань: Коло (м. Дрогобич), 2015. – 312 с; Феномен креативності Василя Симоненка: літературознавчий та лінгвістичний аспекти / Анна Горнятко-Шумилович, Тетяна Космеда; за заг. ред. проф. Тетяни Космеди, Познань, 2016. – 265 с.

³ Гендерна лінгвістика в Україні: історія, теоретичні засади, дискурсивна практика: [колект. моногр.] / Т. А. Космеда, Н. А. Карпенко, Т. Ф. Осіпова, Л. М. Саліонович, О. В. Халіман; за наук. ред. проф. Т. А. Космеди. – Х.: ХНПУ ім. Г. С. Сковороди; Дрогобич: Коло, 2014. – 472 с.

⁴ Космеда Т. А. Комунікативний кодекс українців у пареміях: Тлумачний словник нового типу / Т. А. Космеда, Т. Ф. Осіпова. – Дрогобич: Коло, 2010. – 272 с.

Список литературы

1. Мессинжер, Ж. Словарь жестов / Ж. Мессинжер; [пер. с фр. А. Дадыкина]. – М. : РИ-ПОЛ классик, 2015. – 720 с.
2. Колшанский, Г. В. Паралингвистика / Г. В. Колшанский. – 2-е изд. – М. : КомКнига, 2005. – 96 с.
3. Загнітко, А. П. Основи дискурсології : наук.-навч. вид. – Донецьк : ДонНУ, 2008. – 194 с.
4. Словарь языка русских жестов / С. А. Григорьева, Н. В. Григорьев, Г. Е. Крейдлин. – М.–Вена : Языки рус. культ.; Венский славистич. альманах, 2001. – 256 с.
5. Жесты и мимика в русской речи / А. А. Акишина и др. – М. : Рус. яз., 1991. – 144 с.
6. Городникова, М. Д. Немецко-русский словарь речевого общения / М. Д. Городникова, Д. О. Добровольский. – М. : Рус. яз., 1998. – 332 с.
7. Селіванова, О. Сучасна лінгвістика: термінологічна енциклопедія / О. Селіванова. – Полтава : Довкілля-Д, 2006. – 716 с.
8. Крейдлин, Г. Е. Невербальная семиотика: Язык тела и естественный язык / Г. Е. Крейдлин. – М. : Новое лит. обозр., 2002. – 582 с.

T. F. Osipova

LEXICOGRAPHY OF NON-VERBAL MEANS: GENERALIZATION OF EXPERIENCE AND PERSPECTIVES

The article attempts to generalize the experience of a lexicographic description of the non-verbal means of communication. The main directions of the investigations in the sphere of paralinguistics in Ukraine have been determined, the possibilities of the non-verbal lexicography in the aspect of the pragmatic-oriented linguistics have been characterized.

Keywords: lexicographic description of non-verbal means, paralinguistics, non-verbal lexicography, pragmatic-oriented linguistics.

УДК 81'374

С. Г. Шулежкова, А. А. Осипова

ПОЛИТИЧЕСКИЙ ЛОЗУНГ КАК ОБЪЕКТ ОПИСАНИЯ В СЛОВАРЕ НОВОГО ТИПА

Лексикографическое описание лозунгов, играющих огромную роль в агитационной и пропагандистской деятельности современных партий и общественных движений, только начинается. В созданном российско-германским коллективом труде лозунговые корпуса России и Германии характеризуются в снабжённых богатым иллюстративным материалом словарных статьях, которые отражают время и обстоятельства происхождения каждого политического произведения малой формы, его семантику, сферу функционирования, приёмы его трансформации, а также сведения о его фиксации в справочных изданиях.

Ключевые слова: политический лозунг, Россия, Германия, словарь, партия, общественное движение.

«Каждый век имеет свою специфическую политическую мелодию», – писал О. Розеншток-Хюсси, автор книги о великих революциях и о мироощущении каждого очередного поколения, пожинающего плоды деяний предков [1]. Своя политическая мелодия есть и у нашего поколения относительно недавно XXI столетия. Она звучит в мощном всплеске политической